

ĠAWASHANIŇ SHIMBAY-5018 SORTINIŇ BIRLEMŠHI TUQIMGERSHILIGINDEGI SHORLANĠAN TOPIRAQ SHARAYATINDA EGILGEN TUQIMLARDIŇ JER BETINE  NIP SHIĠIW N TIYJESI

SH.A. Sherniyazov

2-курс магистрант

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7266634>

ARTICLE INFO

Received: 11st October 2022

Accepted: 19th October 2022

Online: 31st October 2022

KEY WORDS

Туқымгершилик, шорлануў, хлор-ионы, вегетация, сорт, фактор, кеселлик, ko`geriwsheńlik q biliyeti, melioraciya jumislari, ықлым, tuqimlıq pitomnikler, жеке таңлаў.

Paxtashılıqta b gingi k ndegi eŇ aktual wazıypalardıŇ biri topıraq ıqlım sharayatlarına beyimlesken Qaraqalpaqstandaĝı topıraq shorlanıwına shıdamlı  nimdarlı, ertepiser, talshıq sapası j han standartları talabına juwap beretuĝın taza ĝawasha sortların jaratıw h m  ndiriske eŇgiziw bolıp tabıladı. ĠawashnıŇ vegetaciya d wiri bir qansha faktorlar, solardan hawa rayı h m topırıq ıqlım sharayatı, h r t rli kesellik h m ziyankesler t siri tiykarında  teydi. Solar menen bir qatarda shorlanĝan topıraq sharayatında ĝawasha h m basqada m deniy eginlerdiŇ  siwi olardaĝı zatlar asmasıwı h mde basqa processlerdiŇ t menlewi alınatuĝın  nimniŇ sapasınada kerı t sirin k rsetedi. Sebebi topıraqta h r t rli bioximiyalıq processler sebepli payda bolatuĝın  zgerisler esabınan  simliktiŇ azıqlanıwı t menlesedi. Shor topıraqta  simlik tamırı taza topıraqtaĝı qaraĝanda birqansha kem rawajlanadı

ABSTRACT

ЃawashanıŇ Шымбай-5018 сорты бойынша алып барылған бирлемши туқымгершилигинде  ткерилген илимий жумыслар шорланған топырақ шараятындағы когеруўшеңликтің н тижеси хаққында излениўлер алып барылған.

sebebi topıraqtaĝı eritpe basımı 2-3 atmosfera ornına 10-20 h m odanda asıp ketip mineral azıqlıqtı  zlestiriw azayadı. Shorlanĝan maydanlar ushın shorĝa shıdamlı bolĝan ĝawasha sortların jaratıw melioraciya jumisların sapalı t rde  tkiziw tek hasıldarlıqtı asırıp qoymastan  nim sapasın h m talshıqtıŇ texnologiyalıq k rsetkishlerin jaqsılaydı

O. E. Qoshqarov, S.S. Alixojaeva, S.A. Usmanov, S. A. Abbarova, B.K. Madratovlar[1]diŇ pikirinshe  simliklerdiŇ t rli qolaysız sharayatlarĝa maslasıwın anıqlaw, shıdamlılıĝın anıqlawda adaptatsiya mexanizimin islep shıĝıw  lken ahmiyetke iye.

A. AvliyaqulovtıŇ [2] pikirinshe, t rli d rejede shorlanĝan jerlerde ilimiy tiykarlanĝan agromiliorativ izlenislerge qaray, suwĝarılatuĝın jerlerde shorlanıw d rejesi  simlikler jaĝdayına qarap belgilew n tiyjesinde az shorlanĝan bir mertelik qatlamdaĝı xlor muĝdari 0,02-

0,04 % da dalaniń ayırım orınlarında egilgen eginler ósiw, rawajlanıwdan biraz arqada qalǵan hám de ortasha shorlanǵan bir metrlik qatlamdaǵı xlor muǵdari 0,04-0,08 % da ósiw, shorlanıw sebepli siyrek shıqqan zúraátlar maydani barlıq egin maydanınıń 20-30 % na baradı delingen.

Biziń ilimiy izertlew jumısımızda 2022-jılǵı ǵawasha selekciyası hám tuxımgershiligi atızlarındaǵı izertlewlerimiz dawamında shigitlerdiń shorlanǵan topıraqqa egilgen waqıttan keyin jer betine kógeriwsheńligin anıqlap úyrengenimizde topıraqtıń optimal temperaturası 12-14⁰ ıssılıq payda bolǵanda egildi. Sonnan soń tuxımniń jer betine kógeriwsheńligin hár kúni kózden ótkeriw hám jer betine kógerip shıqqan hár shanaqtaǵı ósimliklerdi sanaw arqalı payız esabında neshe kúnde ónip shıǵıwın anıqladıq. Sonday-aq bul Shımbay-5018 sortınıń birinshi jılǵı tuqımlıq pitomniklerdegi jeketańlawdan egilgen hár bir qatar arasın hár kúni sanap kóriw nátiyjesinde 8 ku`nde 25,5 %, 9-kúnde 44,1 %, 10-kúnde ha`m 66,6 %, al 12-kúnde bolsa 92,9 % dı qurap jer betine kógeriwsheńlik qábiliyeti bir qansha tez ónip shıqqanlıǵın kórsetdi.

Shımbay-5018 sorti tuqımgershiligindegi sem`yaldıń jer betine ónip shıǵıw tezligi payız esabında.

Pitomnikler túrleri	Jeketańlawdan egilgen aylalardıń jer betine ósiwi % esabında			
	8 kúnde	9 kúnde	10 kúnde	12 kúnde
Birinshi jılǵı tuxımlıq	12,5	33,9	72,0	95,6
Ekinshi jılǵı tuxımlıq	18,3	42,8	62,6	91,2
Birinshi jılǵı tuxımlıq	8,1	44,4	67,3	93,2
Ekinshi jılǵı tuxımlıq	13,1	48,4	66,2	90,1
Birinshi jılǵı tuxımlıq	9,9	33,8	85,9	97,1
Ekinshi jılǵı tuxımlıq	15,1	43,1	75,4	83,2
Birinshi jılǵı tuxımlıq	22,8	73,8	93,1	94,8
Ekinshi jılǵı tuxımlıq	25,5	74,1	86,6	92,9
Birinshi jılǵı tuxımlıq	15,3	50,8	84,7	97,1
Ekinshi jılǵı tuxımlıq	15,4	63,4	74,2	88,3

Al kesh ónip shıqqan ayırım topıraq shorlanıw dárejesi kóbirek bolǵan hám shigit tereńirekke túsken jeketańlawlarda 8 kúnde 18,3 %, 9-kúnde 42,8 %, 10-ku`nde 62,6 %, al 12-kúnde bolsa 91,2 % dı qurap jer betine kógeriwsheńlik qábiliyeti bir qansha keshirek ónip shıqqanlıǵın úyrendik hám qalǵan kórsetkishler solar aralığında bolǵanlıǵın anıqladıq.

Ekinshi jılǵı tuxımlıq pitomniktegilerge salıstırǵanda eń tez óniwshilik dárejesine iye bolǵan Shımbay-5018 sortınıń tuxımlıqları 8 kúnde 22,8 %, 9-kúnde 73,8 %, 10-kúnde 93,1 %, al 12-kúnde bolsa 94,8 % dı qurap jer betine kógeriwsheńlik qábiliyeti bir qansha birinshi jılǵı tuxımlıq materillarga qaraǵanda tez ónip shıqqanlıǵın kóriwimiz múmkin.

Bulardıń ishinde keshirek óniwsheńlikke iye bolǵan ekinshi jılǵı tuxımlıq pitomniklerdegi jeketańlawlarda 8 kúnde 8,1 %, 9-kúnde 44,4 %, 10-kúnde 67,3 %, al 12-kúnde bolsa 93,2 % dı qurap jer betine kógeriwsheńlik qábiliyeti bir qansha kesh ónip shıqqanlıǵına erisildi.

1-keste.

Demek bul ilimiy izertlewlerge qaray tóمندegishe juwmaqqa kele otırıp biz kópshilik hallarda birinshi jılgı tuxımlıq pitomniklerdegi shigitlerge qarağanda,

ekinshi jılgı tuxımlıq pitomniklerdegi jeketańlawdan alıńan sem`ya ishinde ayırımları jer betine tez ónıp shıǵıwǵa erisildi.

References:

1. Qochqarov O.E., Alixojaeva S.S., Usmanov S.A., Abrarova F.A., Madratov B.K. Tizmalarda qimmatli xwjalik belgilarini namayon bo`lishida o`stirish sharoitlarining (shwrlangan tuproq va suv tanqisligi) ta`siri. //o`za, beda selekciyasi va uruğchiligi. Ilmiy ishlar tuplami. «Fan» – Toshkent 2009. –B.287.
2. Avliyoqulov A. Turli darajada sho`rlangan erlarda ilmiy asoslangan agromelerotiv tadbirlar tizimi majmuasi. // O`zPITning 80 yilligiga bağishlangan “Paxtachilikdagi dolzarb masalalar va uni rivojlantirish istiqbollari” mavzusidagi ilmiy-amaliy konferenciya to`plami: – Toshkent, 2009. –B.76-102.